

Олександр КАСПЕРОВИЧ

СПЕЦИФІЧНА ГРУПА КАРБОВАНИХ БРОНЗОВИХ НАСЛІДУВАНЬ РИМСЬКИХ МОНЕТ КІНЦЯ ІІІ–ПОЧАТКУ ІV СТОЛІТТЯ

A SPECIFIC GROUP OF CARVED BRONZE SUCCESSIONS TO ROMAN COINS OF THE LATE 3RD – EARLY 4TH CENTURY

Серед величезного розмаїття наслідувань римським монетам та їх копій, що виготовлялись на території сучасної України в період ІІ–ІV століть н. е., можна виокремити доволі цікаву і специфічну групу карбованих бронзових наслідувань, прототипами аверсів для яких слугували, у переважній більшості, римські монети кінця ІІІ – початку ІV століть н. е. При цьому прототипами реверсів цілком могли слугувати реверси денаріїв. Ця група виділяється на загальному тлі наслідувань, фактично, за всіма ключовими параметрами – технологія виготовлення, специфічний та яскраво виражений власний стиль, наявність тісних штемпельних зв'язків всередині групи. Розглянемо ці параметри детальніше.

1. Технологія виготовлення. Специфічною рисою цієї підгрупи монет є те, що виготовлялись вони, фактично, у повній відповідності із технологією римських фоллісів – це карбовані бронзові монети із тонким шаром посріблення, причому у багатьох випадках залишки посріблення збереглись досить добре.

2. Стиль. Наслідування цієї групи мають власний, яскраво виражений та досить сталий стиль виконання. Звертає на себе увагу той факт, що, незважаючи на яскраве «варварське» забарвлення цього стилю, штемпелі вирізані дуже ретельно та акуратно, з великою увагою до дрібних деталей. У цих штемпелях, фактично, відсутні хаотичність та недбалість. Псевдолегенди, зазвичай, складаються із символів I, O, X та N, на реверсах у значної кількості екземплярів присутній специфічний об'єкт, який умовно можна назвати «солярним» – невеличка куля із загнутими невеликими промінчиками (Мал. 1, № 1, 2, 4, 7), і який не зустрічається на інших наслідуваннях цього періоду.

3. Прототипи. Стилiстичні особливості аверсів наслідувань цієї групи викликають стійку асоціацію із римськими монетами періоду Тетрархії і пізніше (Мал. 1). В той же час сюжети реверсів скоріше нагадують денарії – на значній кількості з них зображено крокуючу фігуру, в окремих випадках – із списом (це відразу викликає асоціації із так званими «таманськими» наслідуваннями, але стиль тут відрізняється радикально).

4. Географія знахідок. Із 19 наведених нижче екземплярів 7 знайдено у Вінницькій області, 3 – в Житомирській області, 2 – в Рівненській області, і по 1 екземпляру в Полтавській, Закарпатській, Волинській, Черкаській та

Хмельницькій областях. Це дозволяє із певними застереженнями припустити, що центр виготовлення цих наслідувань знаходився на території Вінницької області.

5. Штемпельні зв'язки. В середині цієї групи існує велика кількість штемпельних перетинів, як по штемпелям аверсів, так і по штемпелям реверсів. В той же час штемпельних перетинів за межами цієї групи виявити не вдалося. Цей факт, а також вельми незначна кількість знахідок наслідувань цієї групи, свідчать на користь того, що скоріше за все ця група наслідувань була продукцією якоїсь невеликої та досить ізольованої локальної майстерні.

6. Хронологія. Датування цієї підгрупи є досить приблизним, але виходячи із прототипів та технології, що використовувалась, – це має бути приблизно самий кінець III ст. – перша половина IV ст.

7. Призначення (функція). Скоріше за все, наслідування цієї групи призначались для локального грошового обігу. Ознаки «немонетного використання» для наслідувань цієї підгрупи, фактично, не зустрічаються (хоча і є кілька екземплярів з отворами; але ознак їх цілеспрямованого немонетного призначення, наприклад, вушок, відмічено не було).

Як вже зазначалось, ця група наслідувань є вельми нечисленною. У підготовленому О. Анохіним та виданому у 2015 році каталозі наслідувань римських монет, знайдених на території України та Молдови [1], вдалося ідентифікувати 12 наслідувань, що відносяться до зазначеної групи. Зокрема, в розділі наслідувань денаріїв це такі:

1. № 377, бронза, плакована сріблом, Вінницька обл. [1, с. 117].
2. № 486, візуально – бронза, плакована сріблом, Житомирська обл. [1, с.130].
3. № 733, бронза, плакована сріблом, Вінницька обл. [1, с. 161].
4. № 826, бронза, плакована сріблом, Вінницька обл. [1, с. 173].
5. № 954, візуально – бронза, плакована сріблом, Волинська обл. [1, с. 189].
6. № 960, бронза, плакована сріблом, Вінницька обл. [1, с. 189].
7. № 1035, візуально – бронза, плакована сріблом, Полтавська обл. [1, с. 199].
8. № 1049, візуально – бронза, плакована сріблом, Житомирська обл. [1, с. 201].

При цьому частину з наслідувань цієї групи укладач каталогу включив до розділу наслідувань бронзових монет, ідентифікуючи їх вже як наслідування фоллісів, а не денаріїв:

9. Номер 1, бронза, Вінницька обл. [1, с. 205].
10. Номер 2, бронза, Закарпатська обл. [1, с. 205].
11. Номер 5, бронза, Хмельницька обл. [1, с. 205].
12. Номер 7, бронза, точне місце знахідки – невідоме (Україна) [1, с. 205].

Така досить протиречива ідентифікація цієї групи, частково як наслідувань денаріїв, частково – як наслідувань фоллісів (незважаючи на те, що, наприклад, №1035 з групи наслідувань денаріїв та №7 з групи наслідувань бронзових монет мають спільний штемпель аверса) свідчить, що дійсно, група включає містить

ознаки наслідувань як денаріїв (особливо що стосується реверсів), так і фоллісів (особливо стосовно аверсів).



Мал. 1. Додаткові екземпляри наслідувань зазначеного типу, що не увійшли в каталог [1].

Власні спостереження за сайтами пошуковців та спілкування з ними дозволили розширити перелік наслідувань цієї групи ще на 7 екземплярів (Рис. 1):

- 13. № 1, бронза, плакована сріблом, Рівненська обл.
- 14. № 2, бронза, плакована сріблом, Черкаська обл.
- 15. № 3, бронза, плакована сріблом, Вінницька обл.
- 16. № 4, бронза, Хмельницька обл.
- 17. № 5, бронза, плакована сріблом, Вінницька обл.
- 18. № 6, бронза, плакована сріблом, Рівненська обл.
- 19. № 7, бронза, плакована сріблом, Житомирська обл.

Таким чином, розмаїття наслідувань та копій римських монет, що виготовлялись на території сучасної України у II–IV століттях н. е., не є чимось монолітним та неструктурованим – за певними ознаками в них можуть виокремлюватися стійкі специфічні групи, ідентифікація яких може згодом дати більш чітку «нумізматичну» мапу України того періоду.

Джерела та література

1. Анохин О. В. Фальшивомонетчество у варварских племён на территории современной Украины и Молдовы. Каталог варварских подражаний. Днепропетровск: Середняк Т. К., 2015. 206 с.